

dre i Bjærgene minder meget om gamle tyske Røverridderborge. Men paa flere Steder er der vistnok indrettet ret moderne Fæstningsanlæg, saaledes ved Herat, Tachla paa lidt norvest for Masar-i-Scherif og Deideli ca. 1 Miis Vej fra Masar-i-Scherif. De egentlige Afghanere er sikkert gode Soldater, og efter min Erfaring absolut de kraftigste Folk blandt alle Mellem- og Centralasiens Muselmænd. Men, som sagt, vi kender meget lidt til deres Land og intime Liv. Bliver der i Tiden Adgang for fredelige, geografiske Ekspeditioner, vil disse faa en overordentlig interessant Arbejdsmark.

### Literatur.

The Races of Afghanistan, H. W. Bellew. History of Afghanistan, G. B. Malleon. Der britisch-indische

Kaukasus, N. A. Aristow. Sur la frontiere indo ofghane. A. Foucher. At the Court of the Amir, G. A. Gray. Botany of the Baluch — Afghan Boundary Commission, D. Prain og F. P. Maynard. Kafiristan, G. S. Robertson. Eighteen years in the Khyber, R. Warburton. Expedition in 1840 from Afghanistan to Bochara, A. Conolly. Afghan and Persien Field Notes og geologische Notizen aus Afghanistan, C. L. Griesbach. Reise der russ. Gesandtschaft nach Afghanistan, Jaworsky. Afghanistan, Areal og Bevolkerung. Pet. Mitt. Ergbd. XXII. Reisen in Persien, Afghanistan und Belutschistan, Bell. Northern Afghanistan, Yate. Allgem. Ethnographi, F. Müller. Völkerkunde, Pechel. Ethnographi, Bahnsen. Iranische Alterthumskunde, Spiegel. Ostiranische Kultur im Alterthum, Geiger. Pet. Mitt. 1916 Septbr. Afghanistan, Arved Schultz. Afghanistan, Angus Hamilton. Seistan (Hilmendfloden) Ole Olufsen, Geogr. Tidsskr. 18<sup>o</sup> Bd. S. 306.

### Literaturanmeldelser.

H. P. Steensby, An anthropogeographical study of the Origin of the Eskimo Culture (Sætryk af Meddelelser om Grønland LIII, 1916. 200 Sider, 2 Tavler).

Denne Afhandling er mere end en engelsk Oversættelse af Forfatterens Doktordisputats fra 1905 om det samme Æmne. Det er en fuldstændig Omarbejdelse, en modnet Frugt af mange Aars Udvikling; uidentvivel værdifuldere nu end dengang, rigere ved sit Indhold, men ogsaa i visse Henseender mere vovet, mere søgende eller delt, nærmere ved at bryde. Siden min udførlige Anmeldelse af Forfatterens første Arbejde i Geografisk Tidsskrift (19de Bind, 1907—08) har det været mig en stor Glæde efter 12 Aars Forløb atter at fordybe mig i dette idérige, ansøgende Værk, ikke mindst fordi Forfatteren i Mellemtiden har faaet Anledning til at udstrække sit Sammenligningsfelt. Æmnet er nu uddybet, saa at det ikke længer ensidigt belyses fra Indianernes Kulturformer syd for Eskimoernes Omraade. Professor Steensby har nu ogsaa bragt dette i Forbindelse med, hvad vi kender til de »mongoloide« og andre Folks Kulturer hinsides Beringstrædet. Hermed er der taget et Skridt, der fundamentalt ændrer Synspunktet og aabner et nyt Perspektiv. Dette nye Udsyn vil maaske faa vidtrækkende Betydning, nemlig hvis det viser sig at være grundigt underbygget, hvad der kun er Grund til at tro, da Forfatteren hidtil har vist sig som en

ærlig Vejviser paa sit Omraade og aabenbart kender sit Æmnes Vanskeligheder.

Det nye i Bogen udtrykkes kortest og knappet med de to nydannede Betegnelser, palæeskimoisk og neoeskimoisk, hvormed menes henholdsvis en oprindelig og en senere Formation i Eskimokulturen. Snildt og ærligt har Forfatteren hermed spaltet sit Undersøgelsesmateriale saaledes, at han paa den ene Side redder sin gamle Hypotese om, at den oprindelige Del af Eskimokulturen stammer fra Indlandsindianerne i Nordamerika eller at den ældste Stamme af Eskimoer udgik fra en beslægtet Indlandskultur, paa den anden Side tager skyldigt Hensyn til Indflydelserne fra den asiatiske Side, der viser sig paa Tærskelen til Eskimofolkets Omraade, ved Kysterne af Beringstrædet. Paavirkningerne fra Østasien betragtes som senere tilkomne, den centrale højarktiske Eskimokultur stadfæstes som den oprindelige Kærne i den nuværende Kultur. Men det er i Virkeligheden et nyt og mærkeligt, ja fantastisk Perspektiv, der aabner sig ved Erkendelsen af de østasiatiske Paavirkninger i Steensbys Fremstilling. Disse udefra erhvervede Kulturelementer skal fra den eskimoiske Modtagelsesbasis ved Beringstrædet (uvist om paa Øerne i Strædet eller fra selve Vestkysten af Alaska) være trængt tværs igennem hele Eskimoomraadet til det yderste Østgrønland, overalt med det eskimoisk Særpræg, de straks fik paa sig ved Ankomsten i det fjærne Vest. Til disse fremmede Laan, der altsaa ifølge

Forfatterens Teori ikke skulde høre med til den oprindelige Eskimokultur, henregner han en stor Del af de Redskaber, Vaaben, Jagtmetoder og Skikke, som ellers hidtil har gældt for at være ægte eskimoiske, selv om det ikke har været ukendt, at lignende Ting og Skikke ogsaa kunde findes hos Eskimoernes Naboer. F. Eks. den store Skindbaad »Konebaaden« el. Umiakken), hvori Forfatteren i sit tidligere Arbejde vilde se den fra de indre Skovegne medbragte og omformede større Baad, der ved Kysten blev taget i Brug ved Hvaljagten<sup>1)</sup>, betragtes nu af ham som et ny-eskimoisk Kulturlaan, optaget ved Beringstrædet fra Gammelasiens Jæger- og Fiskerfolk paa den modsatte Kyst (Kyst-Tshuktsher, Korjæker, Kamtshadaler, o. s. v.). Den egentlige og oprindelige Eskimokultur bestaar ifølge Forfatteren væsentlig af en arktisk Jægerkultur, og ses særligt i Eskimoernes Vinterliv og Vinterjagt, i deres Maader at fange Sæler paa Havisen, og at jage Moskusokser. Disse og lignende Træk synes ham at maatte være udviklede paa Grundlag af en sydfra kommende Indlandskultur af indiansk Præg eller Oprindelse, hvis »Vinterside« er blevet tillæmpet til de arktiske Forhold ude ved Kysten.

Kajakken brugt med en enbladet Aare er ifølge Forfatteren en ægte eskimoisk Opfindelse, hvorimod Umiakken betragtes som laant (efterlignet) fra de østasiatiske Kysfolk. At fange Sæler paa Havisen efter »Maupokmetoden«<sup>2)</sup> er en oprindelig eller ældgammel Eskimoskik, hvorimod Hvalfangsten (om Sonmeren) og Brugen af Sælgarn skulde være et nyeskimoisk Laan fra Østasiaterne. Det sidste gælder ogsaa om Dobbeltaaren (Paddlen) i Kajakken og den store Fangeblære, der følger med Harpunen<sup>3)</sup>. Ogsaa den eskimoiske Hundeslæde maa anses for et Laan fra de sibiriske Folk. Naar Forfatteren anser Kastetræet for at være af amerikansk Oprindelse (S. 162), kan der være Grund til at erindre om, at Redskabet ogsaa er udbredt i Australien og

<sup>1)</sup> Steensby (1905), S. 201. Ifølge Østgrønlandernes Tradition skal de gammeldags Kajakker have lignet Umiakker i Form og Bygning, hvoraf maaske kan sluttes, at de to Baadformer ikke er uafhængige af hinanden. Se Medd. om Grønland, Bd. 39, S. 384.

<sup>2)</sup> Her i Steensbys Bog (S. 43) som flere andre Steder finder jeg den Paastand, at Benævnelserne maupok betyder »han venter«. Der er ingen sproglig Grund for denne Forklaring. Ordets Mening sigter til, at Jægeren støder sit Vaaben ned igennem Isen (igennem Sælens Aandehul). Det betyder altsaa saadan noget som »han stikker ned« el. »han har Nedstik for«.

<sup>3)</sup> Steensbys Bog (1916) S. 153—154, 162—163 og 211.

paa Ny Guinea. — Hvad den eskimoiske Skinddragt angaar, gengiver Professor Steensby Dr. G. Hatts specielle Resultater, der synes at passe godt sammen med hans Syn paa Palæeskimoernes Oprindelse fra de centrale Egne. Steensby finder dog Anledning til at indtage et Særstandpunkt overfor Hatt i Spørgsmaalet om de afvigende Dragtformer i det sydvestlige Alaska, hvor Eskimokulturen i Virkeligheden paa dette og flere andre Omraader (Sproget) udviser lokale Mærkeligheder af et ældgammelt og for Spørgsmaalet om Oprindelsen betydningsfuldt Præg<sup>1)</sup>. Ialtfald forekommer det mig, at Dragternes Snitmønstre afgiver et stærkt begrænset og altfor variabelt Kriterium til Afgørelse af et saa vigtigt Spørgsmaal som det om Eskimokulturens Oprindelse.

Hvor Eskimokulturens Moderhjem har ligget, derom har Meningerne været stærkt delt, og der er ingenlunde Enighed blandt de lærde endnu. H. P. Steensby sluttede sig tidligt til Murdochs Kritik af Rink og til Franz Boas's Opfattelse; ifølge disse Forfattere skulde Egnene syd og vest for Hudsonsbugten have været Eskimoernes Udgangspunkt. Han førte denne Opfattelse videre, idet han fremhævede Coronationgolven midt paa Kanadas Nordkyst som den Lokalitet, hvor de arktiske Fangstmetoder lettest kunde tænkes at have udviklet sig. Ligeoverfor denne Tanke kunde man altid spørge, om ikke de samme Fangstmetoder godt kunde have udviklet sig paa et Strøg, der frembød de næstbedste eller tredjebedste Betingelser, f. Eks. den nordvestlige Kyst af Alaska, eller en Del af den tshuktshiske Halvø (hvor Kysttshuktsherne jo bruger dem). Mon der egentlig, hvad dette Spørgsmaal angaar, er paavist andet, end at den arktiske Eskimokultur maa være opstaaet paa arktisk Bredde, under arktiske Klimatforhold — hvad der er en Selvfølgelighed. Men selv om Steensby havde Ret i, at Isfangstmetoderne og Snehuset o. s. v. er Udløbere for Indianernes Indlandskultur, er ikke dermed bevist, at de udgør Eskimokulturens oprindelige Indhold, saa at de og alene de rettelig skulde betegnes som »palæeskimoiske«. Med andre Ord, der er saa faa Elementer, der forbinder den eskimoiske nationale Kultur med Amerikas Indlandskultur og saa mange Træk i Eskimokulturen, som peger hen paa Berøring med den asiatiske Kultur, at Forfatterens Hypotese

<sup>1)</sup> Steensby (1916) S. 165; jvf. Thalbitzer i Medd. om Grønland, Bd. 31, S. 265—267.

om den palæskimoiske Kulturs Udspring af Amerikas Indianerkultur nu hænger i en tynd Traad. Hans gamle Hypotese synes at være ved at opluges af den nye.

Den særlige Undersøgelsesmetode med det lange Navn, som Steensby har gjort sig til Talsmand for herhjemme, maa ifølge sit Væsen være »jordbundet« og synes ialtfald som Beviskilde ikke at være stærkere end saa mange andre, hvor det gælder om at søge »Oprindelsen«. Forfatteren har maaske selv haft en Følelse heraf og søger nu ogsaa at lægge Vægt paa andre Bevelementer, f. Eks. Sproget og Traditionerne, som ikke kan beskyldes for at være afhængige af Vejr og Vind, eller Jord og Is. Selv om det eskimoiske Sprogs Slægtskab med noget indiansk eller asiatisk endnu ikke er paavist, har Forfatteren dog næppe ganske Ret i at skille det eskimoiske skarpt ud fra det Sprog, som talles paa Aleuterne <sup>1)</sup>, den lange Øgruppe, der som en buet Hale peger fra Alaska ud i Stillehavet, i Retning af den asiatiske Kyst. Der er udentvivl fælles Bestanddele i aleutisk-eskimoisk, grammatiske Overensstemmelser af en Art, der tyder paa en ældgammel Berøring mellem de to Sprog. Det er derefter mindre sandsynligt, at Palæskimoernes Modersprog har været talt paa Barren Grounds eller paa den nordlige Del af Prærien <sup>2)</sup>. — Hvad Sagnene angaar, skal man som bekendt være meget varsom med at tillægge den folkelige Overleverings Stedfæstelser nogen stor Betydning. Steensby henviser til, at Boas (ligesom senere Stefánsson), beretter, at Vesteskimoerne peger østpaa, naar de nævner Stedet for deres Forfædres Bedrifter <sup>3)</sup>. Men Sagnene vandrer indenfor den samme Folkegruppe og stedfæstes ofte to—tre vidt forskellige Steder. De oprindelige Retningsbestemmelser, som vi er vant til at fastholde paa et Verdenskort, gaar desuden meget hurtigt i Glemme i den folkelige Bevidsthed. Eskimosprogets Ord for øst og vest, nord og syd, skifter Betydninger fra Dialekt til Dialekt. Saadanne Brudstykker af Traditionerne har altsaa lige saa lidt Beviskraft som f. Eks. Handelsvarer eller de etnografiske Genstande, der er let flyttelige eller let foranderlige.

Det faste og centrale i en Nation er hverken dens Varer eller dens Vaner i det ydre materielle Liv, ialtfald ikke disse Ting taget enkeltvis, thi de vil — hvis det gælder om at bestemme Kulturens

<sup>1)</sup> Steensby, S. 44 og 148—149. <sup>2)</sup> Samme S. 204—205.

<sup>3)</sup> Samme S. 57.

Oprindelse — altfor ofte vise sig at bero paa Tilførsel udefra eller paa en senere Tillæmpning. Det er Komplekset, der er det afgørende, noget intimt og noget, der ikke forandrer sig altfor stærkt under en Folkevandring eller under fremmed Indflydelse. Man maa se paa Samfundsbygningen i dens Helhed, de aandelige Traditioner i deres Helhed, Sproget i dets Helhed, Skikkene og Virkemidlerne i deres Helhed, førend man fæster nogen Betydning ved de enkelte Kriterier, ved Enkelthederne. Det gælder jo først om at finde de tilfældige Laan udefra eller Luner indenfra, der ikke harmonerer med Helheden.

Det antropogeografiske Synspunkt alene kan efter min Mening ikke begrunde en given Nations Oprindelse, men forklarer kun, hvorfor et Folk gennem lang Tid har kunnet leve paa sin særegne Maade under særegne Naturforhold. Desuden har den foreliggende Opgave en fejl Forudsætning, synes det mig, i Paastanden om, at et Folks Kultur er identisk med dets materielle Erhvervskultur (dets økonomiske Kultur). Eskimokulturens Fysiognomi beror ligesaa meget eller fuldt saa meget paa visse sociale og aandelige Traditioner. Vi havner ud for den Vanskelighed at faa afgjort, hvad der er »oprindeligt« i Kulturens Oprindelse, og det vilde det vist blive for vidtløftigt at afgøre her. Jeg skal blot lige nævne, at Forfatteren ogsaa samvittighedsfuldt tager Hensyn til de fysisk-antropologiske Kendemærker og tillægger Vurderingen af de rent kropslige fysiognomiske Træk en ikke ringe Betydning i Spørgsmaalet om, hvorfra denne Menneskestamme har faaet sit Præg.

Steensby er kun en iblandt mange, som har sluttet sig til Teorien om Amerika (nærmere betegnet Syddistrikterne om Hudsonsbugten) som Eskimofolkets Udgangspunkt. D. B. Brinton ansaa det endog for sandsynligt, at Eskimoernes Forfædre levede ved Kysterne af Atlanterhavet, maaske f. Eks. i Ny England. Overfor disse Teorier anfører Forfatteren de modsatte Hypoteser, der fremsattes af Rink <sup>1)</sup>, C. R. Markham og flere. I Omtalen af, hvad jeg har udtalt, er der løbet Forfatteren en Fejltagelse i Pennen, som det maa være mig tilladt at rette. Det er nemlig ikke korrekt, at jeg i min Bog om »The Ammassalik Eskimo« skulde have

<sup>1)</sup> Rink antog ganske vist, at Eskimoerne havde udviklet deres særegne Kultur ved at vandre langs Floder i Alaska (eller Mackenziefoden) ud til de nordligste Havkyster, men han ansaa dem dog oprindeligt for Asiater, komne over Beringstrædet.

sagt, at den fælleseskimoiske Modergruppe engang har bot vest for Beringstrædet og er ankommet hertil fra Kysterne af Sibirien<sup>1)</sup>. Hvad der staar, er følgende, at den »engang har boet vestpaa ved Beringstrædet, idet den oprindelig er kommet fra Kysterne af Sibirien«<sup>2)</sup>. Dermed har jeg ønsket at lade det staa hen som et aabent Spørgsmaal, paa hvilken Side af Strædet (Alaska eller Asien) »Modergruppen« har bot, og om den oprindelige Stamme af Eskimoernes asiatiske Forfædre er kommet fra nordlige eller østlige (sydøstlige) Kyster af Sibirien. Min Mening, da jeg skrev det, havde netop lignende Betragtninger til Forudsætning som dem, der nu har drevet H. P. Steensby til at udforme sit nye Syn paa Eskimokulturens Oprindelse.

Hans Bog virker saa opmuntrende og befrugtende, at jeg allerede føler mig i Taknemmelighedsgæld til den. Og dog maa jeg mane Læsere, der vil bruge den, til Forsigtighed. Jeg betragter den — inklusive dens Slutningskapitel, der, som Forfatteren selv understreger (S. 204), ligger udenfor den videnskabelige Begrundelses Linie, — som et interessant Eksperiment i at udnytte den videnskabelige Lærdom paa kunstnerisk Vis. Umuligt er det ikke, at Romanens Slutning kan være sand — tværtimod, den er højst sandsynlig. Men det maa hævdes, Slutningen er visionær; den er en fantasifuld Fremstilling af Eskimokulturens Genesis, næsten spændende som en Roman, muligvis sand, øjensynlig genial — men om den skal faa en afgørende Betydning for Videnskabens fremtidige Stilling til Problemet om Eskimoens Kultur og Nationalitet, vil hero paa den videre Udvikling af de forskellige Hjælpevidenskaber, den støtter sig til, og deres fremadskridende Landvindinger. Set paa Baggrund af Forfatterens tidligere Behandling af Æmnet, vidner den om en geologisk Spaltning i det oprindelige Billede, og i Forfatterens Syn paa Æmnet, nemlig ved den Dualisme, der ytrer sig i Sondringen mellem Palæeskimoerne og Neoeskimoerne. Forfatteren tror i Eskimoernes arktiske Kultur at have fundet tydelige Spor af et urgammelt Amerika, i et dybere Lag end det, der skyldes Berørings-

<sup>1)</sup> Steensby (1916) S. 59—60.

<sup>2)</sup> Der staar »to the west at the Bering Strait, coming originally etc. (The Ammassalik Eskimo, 1914, S. 717). Lad mig med det samme gøre opmærksom paa en Trykfejl hos Steensby, S. 189, Fodnote 4, hvor Vol. 34 skal være Vol. 39, og S. 197, Fodnote 2, hvor Henvisningen til Boas ialtfald ikke kan gælde for Ammassalikernes Telttype.

paa virkningen fra Asien. Men det er endnu usikkert, hvilket Lag der ligger underst og hvilket øverst; hvad der er ældre og hvad der er yngre i den eskimoiske Udviklingshistorie; og om ikke de Kilder til Eskimokulturen, der synes at maatte søges i Østasien, netop hører til denne Kulturs dybeste Lag.

W. Thalbitzer.

Elementarbok i kartprojektionslära af W. Sjöström. Helsingfors 1916. Finska Litteratursällskapetets tryckeri.

96 Sider 8° med 27 tekstfigurer og 2 Planer indeholdende 24 større Figurer.

Om kartprojektioner. En översikt av J. V. Eriksson. Akademiska bokhandeln. Upsala 1916.

64 Sider stort 8° med 51 tekstfigurer.

Skønt der i Udlandet foreligger en meget omfangsrig Litteratur vedrørende Kortprojektioner, saa er dette Emne forholdsvis lidet behandlet her i Landet. Hvad der findes, forekommer som oftest i Lærebøger, hvis Hovedemne er Geografi, Geodæsi, Topografi og Landmaaling eller som spredte Afhandlinger over specielle Projektioner eller visse Forhold ved disse i forskellige Skifter.

Under disse Forhold kan de to ovennævnte svenske Bøger sikkert paaregne en ikke ringe Interesse hos danske Læsere og i mange — vel de fleste — Tilfælde træde i Stedet for de i Reglen vidtløftigere Værker paa Verdenssprogene. Begge Bøgerne, der næsten er samtidige, har samme Formaal, nemlig at danne et Grundlag for den kartografiske Del af Geografiundervisningen ved de paa-gældende Universiteter. Deres Omfang og de behandlede enkelte Projektioner er heller ikke meget forskellige, men i Behandlingsmaaden er der en tydelig udtalt Forskel.

#### Sjöströms Bog.

I et Forord fralægger Forfatteren sig udtrykkelig Krav paa Originalitet og anfører som sine vigtigste Kilder Bludau, Defossez og Zöpplitz. I den ret udførlige Indledning paa 22 Sider behandles de mere almindelige Forhold, saaledes Jordens Form og Størrelse, Gradnettet, Azimutalvinkler og de azimutale (polære) Koordinater, de vigtige Kurver: Ortodromen og Loxodromen, Projektionsprincippet, Projektionsflader og Kortprojektionernes Inddeling og Klassificering. En saadan Inddeling kan som